

BIODIVERSITETI I KOSOVËS

“Ndryshueshmëria midis organizmave të gjallë që jetojnë në ekosistemet tokësore, detare dhe ekosisteme të tjera ujore dhe komplekset ekologjike në të cilat ato bëjnë pjesë; kjo përfshinë diversitetin brenda llojit, midis llojeve dhe ekosistemeve”¹.

E thënë me fjalë të tjera, termi diversitet biologjik shpreh numrin dhe gjithë larminë e organizmave të gjallë në planet. Brenda këtij termi përfshihet diversiteti i gjeneve, llojeve dhe ekosistemeve që janë produkt i një procesi evolutiv prej më se 3 miliard vjet. Njerëzimi dhe mbijetesa e tij varet nga ky diversitet biologjik. Në këtë kuptim termi diversitet biologjik është sinonim i termit “Jeta në planet”.

Ndonëse Kosova është një vend i vogël, shquhet për një biodiversitet të pasur. Pozita gjeografike, faktorët gjeologjik, pedologjik, hidrologjik, relievi dhe klima, janë disa prej faktorëve që kanë mundësuar që Kosova të ketë një diversitet të pasur biologjik dhe peizazhor me një llojllojshmëri të mirë floristike, vegjetative dhe faunistike, ku vlen të theksohet prania e llojeve relikte, endemike si dhe të llojeve me rëndësi të veçantë.

Zonat më të pasura me florë dhe faunë janë “Malet e Sharrit” dhe “Bjeshkët e Nemuna”. Kosova akoma nuk ka një inventar të plotë të biodiversitetit.

Tabela 7. Numri i përafërt i disa llojeve në Kosovë ne raport me ato në Shqipëri, Evropë dhe në botë, sipas grupeve kryesore

Grupi	Lloje në Kosovë	Lloje ne Evropë	Lloje ne Botë
Alga	400 *	x	>40.000
Kërpudha	100 *	16.000	>70.000
Bimë me lule	1.800 *	11.415	250.000
Insekte	130 *	40.000	1.000,000
Peshq te ujërave te ëmbla	30 *	x	8.500
Amfibe	14	62	4.000
Reptilë	14	123	6.500
Shpendë	180 *	450	9.881
Gjitarë	45 *	200	4.327

Legjenda:
* : supozohet për numër më të madh të llojeve
x : numër i panjohur

¹ Konventa e Biodiversitetit

FLORA DHE VEGJETACIONI

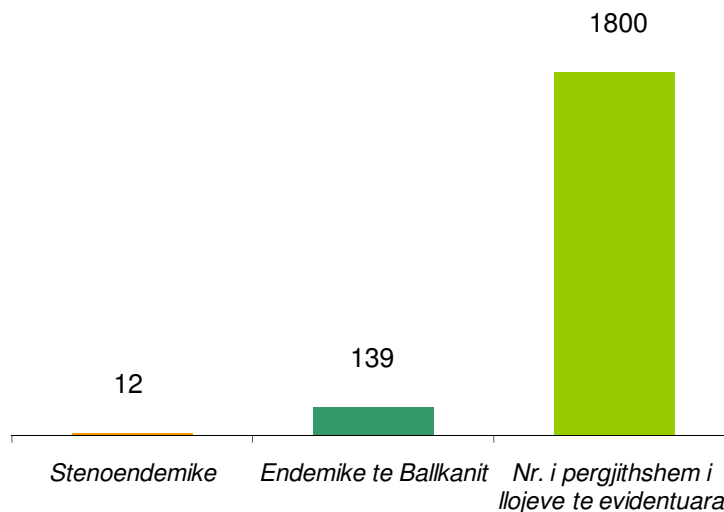
Bazuar në hulumtimet e deritanishme në Kosovë janë inventarizuar rreth 1800 lloje të florës vaskulare, mirëpo supozohet që ky numër është më i madh dhe arrin deri në rreth 2.500 lloje.

Pra edhe më tutje nuk kemi një inventar të plotë të florës dhe vegjetacionit.

Vegjetacioni i Kosovës është i përfaqësuar më 139 asociacione bimore të grupuara në 63 aleanca, 35 rende dhe 20 klasë. Qendrat e biodiversitetit floristik në Kosovë konsiderohen “Malet e Sharrit” dhe “Bjeshkët e Nemuna”.

Në kuadër të llojeve të hulumtuara rreth 200 prej tyre janë endemike, endemorelikte dhe subendemike. Sidomos është i rëndësishëm grupi i endemikëve lokal, numri i të cilëve është ende i pa definuar plotësisht (dihet për katërmbëdhjetë lloje të florës vaskulare), disa prej të cilave kanë përhapje mjaft të kufizuar. Këto lloje të endemike si dhe lloje të tjera bimore, ndër të cilat ka edhe bimë me veti mjekuese, janë të përhapura në disa pjesë të maleve të Kosovës. Vende me fito-diversitet më të pasur konsiderohen Malet e Sharrit dhe Alpet Shqiptare (Bjeshkët e Nemuna).

Numri i llojeve endemike të flores vaskulare të Kosovës në kuadër të numrit të përgjithshëm të llojeve të evidentuara

Gjatë periudhës 2005-2007, ekipet e Institutit të Kosovës për Mbrojtjen e Natyrës, kanë vizituar shumicën e lokaliteteve të llojeve me karakter endemik dhe kanë bërë një vlerësim të gjendjes së tyre.

Tab. Disa lloje bimore me karakter endemik

Nr.	FAMILJA / Lloji	Lulëzimi / Frytet	Biotopi	Përhapja në Kosovë	Përhapja e përgjithshme	Bimë endemike	Gjendja
	ARISTOLOCHIACEAE						
1	Aristolochia merxmulleri Greuter et Mayer 1985. (<i>Petriku i Grojterit</i>)	IV/ V-VI	Në terrene ranore – gurore pranë shkurreve, në substrate serpentimore të zonës kodrinore - malore	Rajoni i Mirushës	Kosovë	e Kosovës	Populacione të zhvilluara mirë por me areal të kufizuar
	ASTERACEAE						
2	Achillea alexandri – Regis Bornm. et Rud. 1934. (<i>Barpezmi i mbretit Aleksandër</i>)	VII/ VIII	Në vende barishtore dhe në pyllin e çetinakut (Achilleo – Pinetum mugj) të zonës alpike në shkëmbinj gëlqeror.	Malet e Sharrit (Oshlak).	Kosovë	e Kosovës stenoendemike)	Populacione të zhvilluara mirë por me areal të kufizuar
3	Centaurea albertii Rexhepi 1980. (<i>Koçoçeli i Albertit</i>)	VI–VII / VIII-IX	Në vende shkëmbore dhe me bar të zonës kodrinore deri në 1000 metra l.m, vetëm në substrate serpentine.	Devë Golesh.	Kosovë	e Kosovës (stenoendemike)	Populacione të rrezikuara
	BORAGINACEAE						
4	Cynoglossum krasniqi 1986. (<i>Gjuhëqeni i Krasniqit</i>)	IV-VI/ VI	Në vende shkëmbore – gëlqerore	Pashtrik (Gorozhup).	Kosovë	e Kosovës	!
	BRASSICACEAE						
5	Bornmuellera dieckii Deg. 1900. (<i>Bormmulera e Degenit</i>)	VI–VII/ VIII	Në vende shkëmbore-serpentinore të zones malore dhe subalpike	Ostrovicë (1500 – 1900 m. lmb.	Kosovë	e Kosovës	E rrallë
	CARYOPHYLLACEAE						
6	Dianthus scardicus Wettst. 1892. (<i>Karafili i Sharrit</i>)	VI–VII/ VIII	Në vende shkëmbore dhe me bar të zonës subalpike dhe alpike	Malet e Sharrit (Luboten, Prevalic).	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara
	CONVOLVULACEAE						
7	Convolvulus cochlearis Griseb. 1844. (<i>Dredhja e Kosovës</i>)	VI–VII/ VIII	Në vende me bar dhe gurishtore të zones kodrinore me natyrë serpentine.	Gorancë (territori i Hanit të Elezit).	Kosovë	e Kosovës	E rrallë (bimë stenoendemike e Kosovës andaj duhet domosdo të mbrohet me ligj)
	CRASSULACEAE						
8	Sedum flexuosum Wettst. 1892. (<i>Rrushqyqja e epshme</i>)	VI–VII/ VIII	Në vende shkëmbore, sidomos gëlqerore, të zonës subalpike	Malet e Sharrit (Luboten, Oshlak).	Kosovë	e Kosovës	E rrallë
9	Sempervivum kosaninii Praeger 1930. (<i>Burgulli i Koshaninit</i>)	VII–VIII / IX	Në shkëmbinj gëlqeror ose serpentinor të zonës subalpike dhe alpike	Alpet Shqiptare.	Kosovë	e Kosovës	Duhet të mbrohet me ligj

	DIPSACACEAE						
10	Cephalaria pastricensis Dorfl. et Hayek. 1921. (<i>Cefalaria e Pashtrikut</i>)	VI–VII/ VIII	Në vende me bar, shkurre, pyje të zonës malore dhe subalpike.	Pashtrik, Alpet Shqiptare (Bjeshkët e Lumëbardhit, Zhleb).	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (Duhet të jenë nën mbrojtje të ligjit)
	FABACEAE						
11	Astragalus fialae Degen 1900. (<i>Arithja e Fialit</i>)	VII/ VIII	Në shkëmbinj të zonës alpike	Alpet Shqiptare (Bjeshkët e Lumëbardhit).	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (duhet të mbrohen me ligj).
12	Trifolium wettsteinii Dorf. et Hayek 1921. (<i>Tërfili i Vetshtajnit</i>)	VII–VIII/ VIII–IX	Në kullosa subalpike dhe alpike	Pashtrik.	Kosovë	e Ballkanit	e rrallë (duhet të mbrohet me ligj)
	LAMIACEAE						
13	Micromeria albanica (Griseb. ex K. Maly) Silic. 1979. (<i>Bishtmiu shqiptar</i>)	VII–VIII/ VIII–IX	Në vende shkëmbore – gëlqerore të zonës kodrinore – malore	Gryka e Lumëbardhit të Prizrenit.	Kosovë	e Kosovës	e rrallë (duhet të mbrohet me ligj)
14	Thymus albanus H. Braun 1892. (<i>Listra shqiptare</i>)	V–VI/ VIII–IX	Në vende të thata, shkurre, kullosa, pyje të zonës subalpike dhe alpike, posaçërisht në substrate gëlqerore	Oshlak, Koritnik, Alpet Shqiptare.	!	e Ballkanit	Duhet të mbrohet me ligj
15	Thymus doerfleri Ronn. 1924. (<i>Listra e Dorflerit</i>)	VI–VII/ VIII–IX	Në vende të thata, pyje të rralla të zonës malore subalpike	Koritnik.	Kosovë	e Kosovës	Populacione të pakta (duhet të mbrohen me ligj)
16	Thymus rochlenae Vel. 1903. (<i>Listra e Rohlenes</i>)	VI/ VII	Në kullosa, livadhe të zonës malor dhe subalpike.	Oshlak, Rrethinat e Deçanit.	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (duhet të mbrohen me ligj)
	LILIACEAE						
17	Lilium albanicum Griseb. 1845. (<i>Zambaku shqiptar</i>)	VI–VII/ VII	Në vende të freskëta shkëmbore të zonës malore - subalpike	Malet e Sharrit, Alpet Shqiptare.	Kosovë	e Kosovës	Duhet të jetë e mbrojtur meligj
	POACEAE						
18	Stipa mayer Mart. 1971. (<i>Pendëkaposhi i Mayerit</i>)	V–VI/ VII	Në kullosa me natyrë serpentinore	Koznik, Rajoni i Mirushës, Godanc, Gllanasellë etj.	Kosovë	e Kosovës	Duhet të mbrohet me ligj
	RANUNCULACEAE						
19	Aconitum pentheri Hauek 1916. (<i>Akoniti i Rusolisë</i>)	VII / VIII	Në vende me shkurre dhe me bar të zones malore dhe subalpike	Alpet Shqiptare (Zhleb, Rusoli).	Kosovë	e Kosovës	Populacionet e saj janë të pakëta (duhet të jetë nën mbrojtje të ligjit)

	ROSACEAE						
20	Potentilla calabra ten. 1811. <i>(Zorrëca e Kalabrisë)</i> (bënë pjesë në grupin <i>Potentilla argentea</i> P. W. Ball.. Është lloj i ri për florën e Ballkanit (lloj endemik apenino – ballkanik) i konstatuar vetëm në lokalitetin Guri i Zi (Restelicë – Kosovë).	VII–VIII / VIII	Në shkëmbinjë acidice me prejardhje vullkanike në lartësi mbidetare rreth 2000 m.	Malet e Sharrit (Guri i Zi (Restelicë – Kosovë).	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (me që është specie me vetëm një loklitet në Siujdhesën Ballkanike, meriton kujdes dhe mbrojtje të posaqme, ngase populacionet e saj janë të rrezikuara dhe u kanoset rreziku i zhdukjes në gadishullin Ballkanik)
	Potentilla doerfleri Wettst. 1892. <i>(Zorrëca e Dorflierit)</i>	VII–VIII/ IX	Në vende me bar dhe shkëmbore të zonës alpike.	Malet e Sharrit (Bistra, Maja e Zezë).	Kosovë	e Kosovës	e rrallë (rritet në grupe pak a shumë të mëdha, por është e rrallë dhe populacionet e saj janë të rrezikuara, andaj duhet të mbrohen me ligj)
	Rubus ipecensis rech. 1935. <i>(Manaferra e Pejës)</i>	!	Në vende shkurre serpentimore	Gubavc (Pejë)..	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (duhet të mbrohen me ligj)
	SAXIFRAGACEAE						
	Saxifrage scardica Griseb. 1843. <i>(Iriqëza e Sharrit)</i>	VI–VIII/ VIII– X	Në shkëmbinjë të zones alpike	Koritnik, Alpet Shqiptare (Leqinak, Koprivnik etj).	Kosovë	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (duhet të mbrohen me ligj)
	Verbascum scardicum Bornm. 1922. <i>(Barpeshku i Sharrit)</i>	VII–VIII/ VIII	Në kullosa e shkurre të zones subalpike	Malet e Sharrit (Oshlak).	Kosovë (vetëm në Kosovë)	e Kosovës	Populacione të rrezikuara (duhet të mbrohen me ligj)
	Wulfenia bleicii Lak. 1971. <i>(Wulfenia e Bleçiqit)</i> (Në Kosovë janë të përhapura dy nënloje të këtij lloji: <i>W. bleicii</i> subsp. <i>bleicii</i> dhe <i>W. bleicii</i> subsp. <i>rohlena</i> , të cilat janë të përhapura në Alpet Shqiptare)	VI–VIII/ VIII	Në vende me bar, pyje e shkurre të zones subalpike	Alpet Shqiptare.	Kosovë	e Kosovës	!
	VIOLACEAE						
	Viola gracilis Sib. Et Smith. 1806. <i>(Vjollca barishtore)</i>	VI – VII / VII	Në kullosa të zones alpike	Malet e Sharrit.	Kosovë	e Kosovës	Lajmërohet në grupe të vogla ose të mëdha

Achilleo Aleksandri Regis

Aconitum pentheri

Stipas mayer

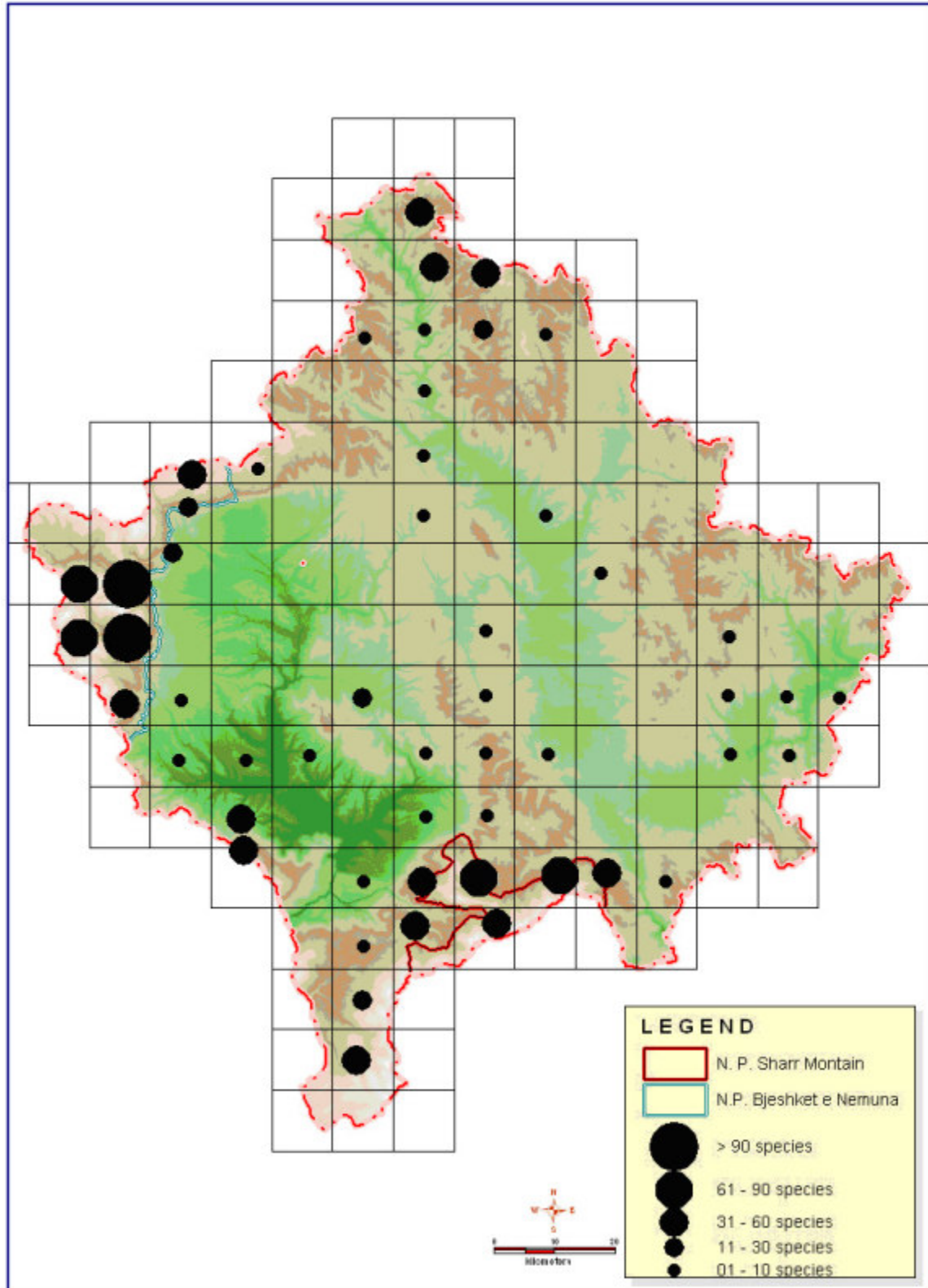
Potentilla dorfleri

Micromeria albanica

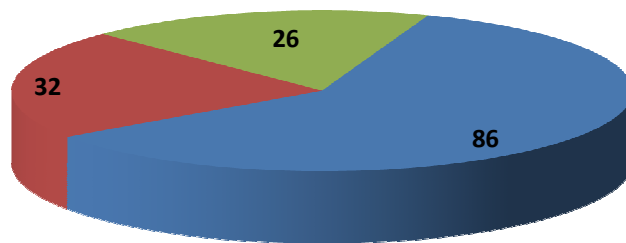
Convolvulus cochlearis

Harta e lokaliteteve te llojeve të rëndësishme endemike

Krahasuar me sipërfaqen që ka Kosova (afër 2.3%) në kuadër të Gadishullin Ballkanik mund të vijmë në një përfundim relativ dhe të themi se fitodiversiteti i Kosovës paraqet rreth 25 % të florës së Ballkanit dhe rreth 18 % të florës së Evropës.. Për ilustrim po e përmendim vetëm një shembull: prej numrit të përgjithshëm të llojeve të bimëve vaskulare evidentuara në Malet e Sharrit (afro 1.800 lloje), 86 lloje janë shpallur ndërkombëtarisht të rëndësishme, 26 lloje janë të përfshira në Listën e Kuqe të Evropës, ndërsa sipas IUCN-së, 32 lloje që gjinden në Malet e Sharrit janë në Listën e Kuqe të Bimëve të kërcënuara. Ndërsa vetëm në zonën subalpike dhe alpine të Alpeve Shqiptare (Bjeshkët e Nemuna) janë evidentuar 797 lloje të bimëve vaskulare, ku 128 prej tyre konsiderohen me karakter endemik (Millaku, F. 1999).

Spektri floristik i llojeve bimore të Sharrit me status ndërkombëtar të mbrojtur

- Numri i llojeve nderkombetarisht te rendesishme
- Nurmi i llojeve te perfshira ne listen e IUCN-se
- Numri i llojeve te perfshira ne listen e kuqe Evropiane

Flora e Kosovës është e përfaqësuar edhe me lloje me areal të ngushtë, që konsiderohen si lloje bimore të rralla dhe të rrezikuara. Ekziston një listë e ngushtë e llojeve bimore të rralla dhe të rrezikuara, Kosova ende nuk e ka të përgatitur Listën e Kuqe të llojeve.

Disa lloje bimore që konsiderohen të rralla dhe të rrezikuara në Kosovë

- **Bershei i rëndomtë** / *Taxus baccata* L.
- **Bujgeri** / *Quercus trojana* Webb.
- **Vidhi i rëndomtë** / *Ulmus campestris* L.
- **Panja malore** / *Acer heldreichii* Orph.
- **Boshtra** / *Forsythia europea* Deg. Et Bald.
- **Vulfonia** / *Wulfenia carinthiaca* Jack.
- **Tulipani i Sharrit** / *Tulipa scardica* Bornm.

- **Troliusi** / *Trollius europeus* L.
- **Zambaku** / *Lilium albanicum* Gris.
- **Karafili i Sharrit** / *Dianthus scardicus* Wetst.
- **Kurorezë** / *Fritillaria graeca* Boiss. Et Sprun.
- **Bathra** / *Narcissus poeticus* L.
- **Lepjeta** / *Rumex balcanicus* Roth.
- **Asheja** / *Ilex aquilifolium* L.
- **Xerxelja** / *Daphne blagayana* Freyer.
- **Ramonda** / *Ramonda serbica* Panč.
- **Bozhuri dekorativ** / *Paeonia decora* Anders.
- **Bozhurea koraline** / *Paeonia corallina* Retz.
- **Valdestenia** / *Waldesteinia geoides* Willd.
- **Poligala** / *Poligala dorfleri* Hayek.
- **Moltkea** / *Moltkea doerfleri* Wettst.
- **Dioskora** / *Dioscorea balcanica* Koshan.
- **Rododendroni** / *Rhododendron ferrugineum* L.
- **Sanëza e verdhë** / *Gentiana lutea* L.

Forsythia europaea

Quercus trojana

Moltkea doerfleri

Paeonia decora

Bimët mjekësore

Rëndësi të veçantë për Florën e Kosovës paraqesin edhe llojet mjekësore dhe aromatike. Me këtë rast duhet theksuar se disa nga këto lloje janë të kërcënuara për zhdukje nga mbledhja e pakontrolluar e tyre. Sidomos është shqetësuese mbledhja e tyre në fazën e lulëzimit dhe mbledhja e rizomave, zhardhokëve dhe organeve tjera riprodiktive të këtyre bimëve.

Tab. Lista e Bimëve Mjekësore në Kosovë me Potencial Ekonomik

Familja	Emri shkencor	Emri ne Shqip	Emri ne Anglisht	Lloji i bimës
Bimët jo të lulëzuara				
Cupressaceae	<i>Juniperus communis</i>	Dellinja e zeze	common juniper	Drunore
	<i>Juniperus oxycedrus</i>	Dellinja e kuqe	juniper	Drunore
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i>	Keputja e ares	horsetail	Barishtore
Pinaceae	<i>Pinus nigra</i>	Pisha e zeze	Austrian pine	Drunore
	<i>Pinus sylvestris</i>	Pisha e bardhe	scotch pine	Drunore
	<i>Thuja occidentalis</i>	Tuja perendimore	cedar	Drunore
Bimët e lulëzuara				
Acoraceae	<i>Acorus calamus</i>	Kashtefryza	calamus	Barishtore
Asteraceae	<i>Achillea millefolium</i>	Barpezmi	common yarroë	Barishtore
	<i>Cichorium intybus</i>	Bresa	chicory	Barishtore
	<i>Matricaria chamomilla</i>	Kamomili	German chamomile	Barishtore
	<i>Taraxacum officinale</i>	Lule shrudha mjekësore	common dandelion	Barishtore
	<i>Tussilago farfara</i>	Thunder mushke	coltsfoot	Barishtore
	<i>Urtica dioica</i>	Hithra	stinging nettle	Barishtore
	<i>Arctium lappa</i>	Rrodhja	greater burdock	Barishtore
	<i>Artemisia absinthium</i>	Pelini	absinthium	Barishtore
	<i>Arnica montana</i>	Arnika	mountain arnica	Barishtore
	<i>Calendula officinalis</i>	Kalendula mjekësore	pot marigold	Herb
Betulaceae	<i>Betula pendula</i>	Meshtekna	European white birch	Tree
Boraginaceae	<i>Symphytum officinale</i>	Kufelma mjekësore	common comfrey	Herb
Caprifoliaceae	<i>Sambucus nigra</i>	Shtogu	Eu. black elderberry	Tree
Caryophyllaceae	<i>Saponaria officinalis</i>	Saponika	bouncingbet	Herb
Cornaceae	<i>Cornus mas</i>	Thana	Cornelian cherry	Tree
Cruciferae=Brassicaceae	<i>Capsella bursa-pastoris</i>	Mediculs-shtraper	shepherd's purse	Herb
Fagaceae	<i>Castanea sativa</i>	Geshtenja	European chestnut	Tree
Ericaceae	<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>	Rrush arusha		Herb
	<i>Vaccinium myrtillus</i>	Boronica	Bilberry	Herb
Gentianaceae	<i>Centaurium erythraea</i>	Bar ethesh		herb
	<i>Gentiana lutea</i>	Sanza	yellow gentian	herb
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i>	Lulja e ballsamit te shpuar	St. Johnswort	herb
Lamiaceae	<i>Melissa officinalis</i>	Melissa	common balm	herb
	<i>Origanum vulgare</i>	Rigoni i zakonshem	oregano	herb
	<i>Prunella vulgaris</i>	Prunella	common selfheal	herb
	<i>Salvia officinalis</i>	Sherbela	kitchen sage	herb
	<i>Teucrium chamaedrys</i>	Arresi dushkvogel		
	<i>Thymus serpyllum = Thymus pulegioides</i>	Krasta	lemon thyme	herb

	<i>Satureja hortensis</i>	Thrumbisht	summer savory	herb
	<i>Stachys officinalis</i>	Sarusha mjekesore	common hedgenettle	herb
Leguminosae = Fabaceae	<i>Medicago sativa</i>	Tërfoja	alfalfa	herb
	<i>Ononidis spinosa</i>	Therra e lepurit		
	<i>Phaseolus vulgaris</i>	Fasulja	kidney bean	herb
	<i>Galega officinalis</i>	Qerbashi	professor-weed	herb
Liliaceae	<i>Colchicum autumnale</i>	Xherrokulli	autumn crocus	herb
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i>	Mellaga pyjore	high mallow	herb
	<i>Althaea officinalis</i>	Mullanjadhja	common marshmallow	herb
Papaveraceae	<i>Chelidonium majus</i>	Latrapeci	celandine	herb
	<i>Papaver rhoeas</i>	Lulkuqu	corn poppy	herb
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i>	Gjethdelli heshtor	narrowleaf plantain	herb
Primulaceae	<i>Primula veris</i>	Agulicja	cowslip primrose	herb
Ranunculaceae	<i>Paeonia officinalis</i> <i>Paeonia decorah</i> <i>Paeonia carolina</i>	Bozhure mjekesore	common peony	herb
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i>	Murrizi njeberthamor		
	<i>Rosa canina</i>	Trendafili I eger	dog rose	herb
	<i>Agrimonia eupatoria</i>	Agrimoni	churchsteeple	herb
	<i>Alchemilla vulgaris</i>	Virak		
Rubiaceae	<i>Galium verum</i>	Ngjitesja e vertete	Yellow Spring bedstraw	herb
Rutaceae	<i>Dictamnus albus</i>	Bari I uzos	gasplant	herb
Salicaceae = Celastraceae	<i>Salix alba</i>	Shelgu	white willow	tree
Sapindaceae	<i>Aesculus hippocastanum</i>	Gështenja e egër	horse chestnut	tree
Scrophulariaceae	<i>Verbascum sp.</i>	?		
	<i>Digitalis lanata</i>	Luletogezja leshtake	Grecian foxglove	Herb
	<i>Digitalis purpurea</i>	Luletogezi I purepurte	purple foxglove	Herb
Solanaceae	<i>Atropa bella-donna</i>	Helmarina	belladonna	Herb
	<i>Capsicum annuum</i>	Speci	cayenne pepper	Herb
Tiliaceae = Malvaceae	<i>Tilia cordata</i>	Bliri gjethvogel	littleleaf linden	Tree
Umbelliferae = Apiaceae	<i>Daucus carota</i>	Karota	Queen Anne's lace	Herb
	<i>Pimpinella anisum</i>	Anason	anise burnet saxifrage	Herb
	<i>Angelica archangelica</i>	Angjelika	angelica	Herb
	<i>Foeniculum vulgare</i>	Marac	sëet fennel	Herb
Valerianaceae	<i>Valeriana officinalis</i>	Haraqina mjekësore	garden valerian	Herb
Verbenaceae	<i>Verbena officinalis</i>	Sporisi mjekësorë	herb of the cross	Herb

Cornus mas

Crataegus monogyna

PYJET

Janë ekosisteme me te përparuara natyrore dhe kane rendësi shume te madhe sepse ato janë ekosisteme me biodiversitet shume të pasur. Pyjet janë rregullatorë natyrore të klimës, ruajnë kualitetin e ujit, ajrit, ato mbrojnë tokën nga erozioni dhe nga shpëlarja e shtresës produktive të tokës. Pyjet po ashtu, janë akumuluesit më të mëdhenj të sasisë së CO₂ në tokë dhe furnizuesit kryesorë të atmosferës me Oksigjen. Janë resurse natyrore të ripertritshme, produktet e te cilit mund të shfrytëzohen në industri, për djegie dhe për qëllime tjera. Pyjet janë ekosisteme në të cilat rriten një numër i madh i llojeve bimore dhe shtazore me rendësi ushqyese dhe mjekësore për njeriun. Pyjet përveç se pengojnë erërat e fuqishme janë edhe ambient relaksimi dhe çlodhës për njeriun.

Sipas inventarizimit kombëtar të pyjeve që është realizuar në vitin 2003, është vlerësuar se sipërfaqja totale pyjore është 464,800 ha apo 42% e sipërfaqes së përgjithshme të Kosovës. Rreth 278,880 ha janë toka pyjore në pronësi publike, që menaxhohen nga Agjencioni Pyjor i Kosovës (APK), dhe që është e organizuar në gjashtë rajone gjeografike. Pyjet gjetherënëse përfaqësojnë 90 % të pyjeve të Kosovës dhe janë të dominuar nga dushqet dhe ahu, kurse pyjet halore mbulojnë rreth 7 % te pyjeve dhe janë të dominuar nga pisha, bredhi dhe hormoqi.²

Harta e shpërndarjes së pyjeve në Kosovë

² APK, 2007

Pyjet e Kosovës janë të ndara në pyje të larta, pyje të ulëta, shkurre dhe pyje të degraduara. Pjesën më të madhe të pyjeve të Kosovës e përbejnë pyjet e ulëta (42 %), ndërsa pjesën më të vogël pyjet e larta (15 %).

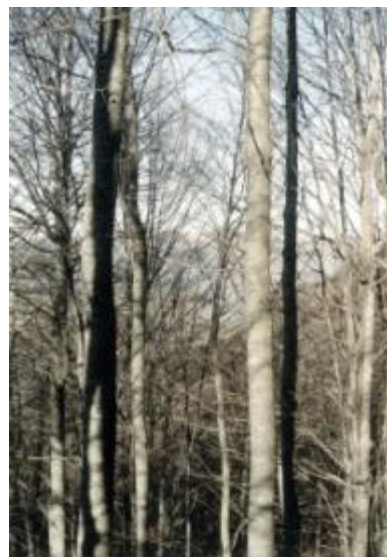
Tab. Pyjet e Kosovës sipas llojit dhe pronësisë në ha dhe % (APK)

Lloji i pyjeve	Pronësia			%
	Shtetërore	Private	Gjithsej	
Pyje te larta	51000	15000	66000	15
Pyje te ulëta	116000	63000	179000	42
Pyje te degraduara	34000	48000	82000	20
Shkurre/kaçuba	67000	36000	103000	23
Gjithsej	268000	162000	430000	100

Mbi 50.000 ha te pyjeve janë te shtrira në Zona të Mbrojtura. Pjesa me e madhe e tyre i takon Parkut Nacional “Mali Sharr” (18.884 ha) dhe “Gërmisë” (885 ha).

Sipërfaqja e pyjeve të mbrojtura, ka tendencë te rritjes, në vitin 2003 është propozuar për mbrojtje edhe territori i “Bjeshkëve të Nemuna” me sipërfaqe rreth 60.000 ha.

Pyjet janë resurse kryesore për mirëqenien ekonomike, sociale dhe mjedisore të popullit të Kosovës. Një përqindje e madhe e biodiversitetit shtrihet në pyje dhe menaxhimi i pyllit do të ketë rol kyç në të ardhmen, për të përmbushur kërkesat për kriteret e rrjetit të “Natura 2000”, sipas Direktivave të BE-së për Zogjtë dhe Habitatet. Përfitimet e shumëfishta të pyjeve mund të sigurohen vetëm nëse pyjet menaxhohen në mënyrë të mençur dhe në përputhje me parimet e menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve (MQP).

Pyjet e hormoqit dhe ato të Ahut në” Malet e Sharrit”

FAUNA

Duke marrë parasysh pozicionin gjeografik, relievin, kompleksin e faktorëve ekologjik, historik dhe faktorëve të tjerë, Kosova hynë në radhën e vendeve me faunë më të pasur të Gadishullit Ballkanik.

Territoret më të pasura me faunë janë: “Malet e Sharrit”, “Bjeshkët e Nemuna”, “Kopaoniku”, “Mokna” dhe masivet tjera malore, lumenjtë dhe liqenet.

Sipas hulumtimeve të deritanishme në Kosovë jetojnë mbi 250 lloje të egra të kurrizorëve si dhe numër i madh i pakurrizorëve (deri tani janë të njohura 200 lloje të fluturave, mbi 500 taksonë të makrozoobentosit të ujërave).

Në kuadër të zonave të mbrojtura ekzistojnë dy rezervate strikte në të cilat janë të mbrojtur dy lloje shtazore. Rezervati i **Rusenicës** në komunën e Suharekës, **vendbanim i rrëqebullit (*Lynx lynx*)** dhe **Kozhnjari** në komunën e Deçanit, **vendbanim i dhisë së egër (*Rupicapra rupicapra*)**.

Në kuadër të faunës vend me rëndësi zënë edhe shpezët me rreth 180 lloje. Zonat më të pasura me shpendë janë “Bjeshkët e Nemuna” dhe “Malet e Sharrit”.

Flutura fushore (*Boloria titania*)

Çerdhe e mëllenjës (*Turdus merula*)

Pyjet e larta dhe ekosistemet malore të Kosovës ofrojnë kushte të volitshme për jetesën e popullatave të rëndësishme të gjitarëve të mëdhenj si: ariu i murrmë (*Ursus arctos*), rrëqebulli (*Lynx lynx*), kaprolli (*Capreolus capreolus*), dhia e egër (*Rupicapra rupicapra*), pastaj të shumë llojeve të shpendëve grabitqare dhe këngëtare, mjaftë të rëndësishme për ornitofaunën e Kosovës, Ballkanit dhe Evropës. Shqiponja e maleve (*Aquila chrysaetos*), fajkoi thonj bardhë (*Falco naummani*), pulegra (*Tetrao urogallus*) janë disa nga llojet më reprezentative të vendit e të cilat kanë edhe status ndërkombëtar të mbrojtur.

Ato gjenden në listën e IUCN-së (Unioni Botëror për Ruajtjen e Natyrës), EU-RL (Lista e kuqe Evropiane), WR-RL (Lista e kuqe botërore).

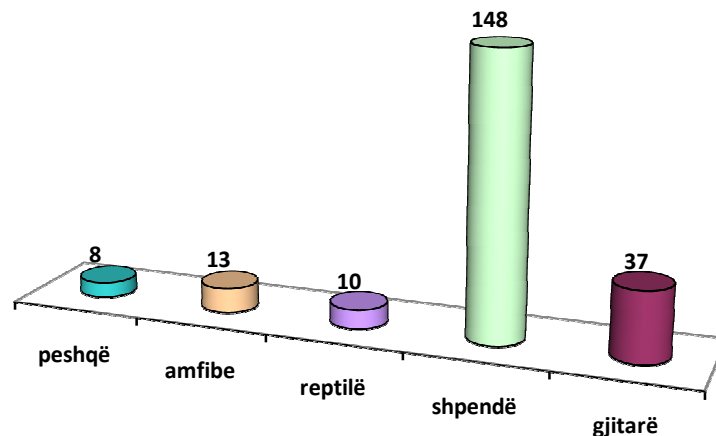
Fauna e Bjeshkëve të Nemuna

Territori i “Bjeshkëve të Nemuna” shquhet për shumëllojshmëri biologjike e pejzazhore të pasur, falë pozicionit gjeografik, kushteve gjeologjike, pedologjike, hidrologjike dhe karakteristikave të relievit e të klimës. Relievi i thyer dhe vertikalisht i theksuar ofron kushte për ekzistencën dhe ruajtjen e një numri të madh llojesh bimore dhe shtazore.

“Bjeshkët e Nemuna” nga aspekti faunistik karakterizohen me një faunë mjaft të pasur, heterogjene, endemike dhe shumë interesante. Kjo pasuri faunistike e Kosovës e me të edhe e “Bjeshkëve të Nemuna”, si masivit më të madh në Ballkan është rezultat i ndikimeve të shumta të regjionit mesdhetar, euro-siberian dhe atij nordiko-alpin, si dhe i ndryshimeve të shpeshta të kushteve ekologjike në të kaluarën. Në territorin e “Bjeshkëve të Nemuna” mund të gjenden lloje të gjitarëve dhe shpendëve e që janë mjaft të rralla për rajonin e Ballkanit dhe më gjerë. Shumë prej tyre janë relikte, endemike, të kërcënuara nga zhdukja dhe për këtë arsye gjenden në listat dhe konventat ndërkombëtare .

Fauna e “Bjeshkëve të Nemuna” në bazë të hulumtimeve të gjertanishme dhe në bazë të shënimeve të literaturës përbëhet prej 8 lloje të peshqve, 13 lloje ujëtokësorë, 10 lloje rrëshqitës, 148 lloje shpendë (sipas disa të dhënave më të reja 175 lloje, ndërsa mendohet të ketë mbi 200 lloje), 37 lloje gjitarë dhe 129 lloje flutura vetëm nga rendi Lepidoptera.

Llojet më reprezentative të faunës së Kosovës që jetojnë në territorin e “Bjeshkëve të Nemuna” janë: rrëqebulli (*Lynx lynx*), ariu i murrmë (*Ursus arctos*), kaprolli (*Capreolus capreolus*), dhia e egër (*Rupicapra rupicapra*), shqiponja e maleve (*Aquila chrysaetos*), fajkoi thonjëbardhë (*Falco naummani*), pulegra (*Tetrao urogallus*) etj.

Përbërja e faunës së Bjeshkëve të Nemuna

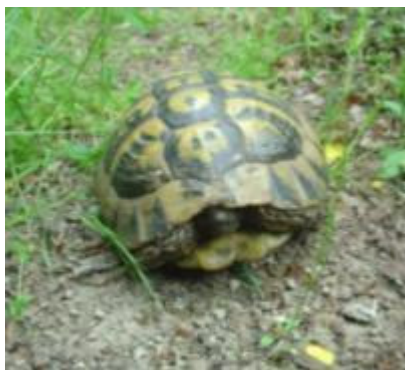
Peshqit (Pisces)

Territori i “Bjeshkëve të Nemuna” prehet nga përrenj të shumtë, kurse rrjedhje kryesore paraqet Lumëbardhi, i cili i përket rrjedhjes së Adriatikut. Sipas karakteristikës ihtiologjike këto rrjedha i takojnë tipit të ujërave Salmonide, vendbanimi i të cilave përbëhet kryesisht nga popullacioni i dy llojeve të troftës: troftës së përroit (*Salmo trutta m. fario L.* dhe *Salmo marmoratus C.*). Këto rrjedha të ujit asnjëherë nuk shterin, as në kohë thatësie të mëdha. Këto i karakterizon rrjedha e shpejtë e kushtëzuar nga pjerrësia e terrenit. Kur kemi reshje të mëdha, shkrire të borës këta turbullohen dhe bëhen të patejdukshëm. Regjimi i temperaturës është relativisht stabil, dhe këto nuk janë të ndotura me ujëra industriale dhe të xeheroreve. Në pjesët burimore, trofta e përroit, paraqet llojin dominant të peshkut, në vazhdim kah grykat pjesëmarrja në përqindje e peshqve ndërrohet në dobi të llojeve Ciprinide.

Ujëtokësorët (Amphibia): Numri më i madh i ujëtokësorëve është i lidhur për ambientin ujorë vetëm në periodën e shumimit dhe të lëshimit të veve, ndërsa periudhën tjetër e kalojnë në vende të lagështa si : nën rrënjë, gjethe të rëna, gropa dhe në vende të tjera ku ka mjaftë lagështi. Në kuadër të ujëtokësorëve në “Bjeshkët e Nemuna “prezentë janë dy rende: *Ujëtokësorët me bisht (Urodela)* të përfaqësuar me një familje, 2 gjini dhe 6 lloje. Llojet më karakteristike të familjes Salamandridae janë: picrraku dhe tritoni.

Ujëtokësorët pa bisht (Anura), hasen pranë vendeve të lagështa në pyje ose pranë sipërfaqeve të ujit, ndërsa disa lloje të bretkosave siç janë bishtëfultërzat dhe disa tjerë zhvillohen ekskluzivisht në ambient ujor. Në këtë rend bëjnë pjesë 5 familje dhe afërsisht me 7 lloje. Llojet më përfaqësuese të bretkosave janë: gargaliqi, bretkosa e malit, bretkosa e përrenjve, bretkosa e madhe e kënetave,etj.

Rrëshqitësit (Reptilia): Nga grupi i Rrëshqitësve që jetojnë në territorin e “Bjeshkëve të Nemuna” përmendim 5 familje me 10 lloje. Dallohen breshka e pyllit dhe e kënetave, hardhucat dhe gjarpërinjtë.

Breshka (Testudo sp.)

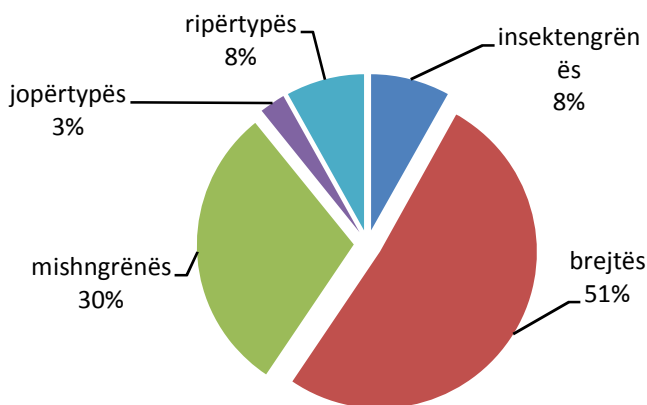
Dhia e egër(Rupicapra rupicapra)

Shpendët (Ornitofauna)

Habitatet natyrore të “Bjeshkëve të Nemuna” ofrojnë vendstrehim për shumë lloje të shpendëve, shumë prej tyre janë endemike dhe me status të pafavorshëm ruajtjeje në Ballkan dhe Evropë. Deri më sot janë vrojtuar 148 lloje, por mendohet të ketë mbi 200 lloje. Mbrojtja e tyre ka karakter internacional, për këtë arsye “Bjeshkët e Nemuna” janë të evidencuara në listat ndërkombëtare si IBA rajon (Important Bird Area). Numri më i madh i llojeve të shpendëve kanë shtrirje jashtëzakonisht të gjerë, prandaj mund të hasen në të gjitha pjesët e “Bjeshkëve të Nemuna” dhe më gjerë në vendet fqinje. Ndërsa, një numër i vogël i shpendëve është i lidhur për lokalitete të ngushta, përkatësisht vendqëndrime specifike siç është rasti me gjelin e egër të madh (*Tetrao urogallus*). Lloje tjera të rëndësishme të shpendëve janë: shqiponja e maleve (*Aquila chrysaetos*), shqiponja perandorake (*Aquila heliaca*), fajkoi (*Falco naumanni*), mbreti i shkurtës (*Crex crex*), drobeja e madhe (*Otis tarda*), thëllëza gurore (*Alectoris graeca*), etj. Në mes tyre kemi 4 lloje të rrezikuara globalisht.

Gjitarët (Mammalofauna)

Fauna e gjitarëve të “Bjeshkëve të Nemuna” dallohet me përfaqësimin e të gjitha llojeve të gjitarëve të cilët jetojnë në tërë Kosovën dhe Gadishullin Ballkanik, si dhe disa lloje që nuk gjenden në pjesët e rrafshëta. Grupi më i përfaqësuar i gjitarëve për nga numri i llojeve përkatësisht populacioneve të tyre janë brejtësit. Klasën e gjitarëve e përbëjnë 3 lloje insektengrënës, 19 lloje brejtës, 11 lloje mishngrënës, 1 lloj jopërtypës, 3 lloje ripërtypës. Me gjithë territorin e vogël të “Bjeshkëve të Nemuna” në të jetojnë edhe gjitarë që i përkasin listës së llojeve të rrezikuara në shkallë botërore. Aty jetojnë popullata të rëndësishme gjitarësh të mëdhenj si ariu i murrmë (*Ursus arctos*), rrëqebulli (*Lynx lynx*), dhia e egër (*Rupicapra rupicapra*), kaprolli (*Capreolus capreolus*), ujku (*Canis lupus*), çakalli (*Canis aureus*), etj.

Mammalofauna e Bjeshkëve të Nemuna sipas rendeve

Fauna e Sharrit

Territori i "Sharrit" me biotopet e ndryshme është shumë i pasur me faunë. Në të janë prezentë lloje të veçanta të shtazëve, të cilat ekskluzivisht janë të lidhura për biotope specifike, që d.m.th. se përhapja e tyre është e ngushtë dhe i përket llojeve endemike. Ndërsa llojet e tjera që hasen në biotope të ndryshme janë të përhapjes së gjerë. Fauna e Sharrit deri sot nuk është hulumtuar sa duhet, mirëpo në bazë të të dhënave të literaturës mund të konstatohet se fauna e Sharrit përbëhet prej: 7 lloje peshq, 9 lloje amfibe, 10 lloje reptilë, 154 lloje shpendë dhe 30 lloje gjitarë.

Peshqit (*Pisces*)

Territorin e Sharrit e karakterizojnë rrjedhjet e përroskave dhe lumenjve malor që i takojnë derdhjes së lumit Lepenc, që derdhet në detin Egje dhe derdhjes së lumit Bistrica e Prizrenit, në Adriatik. Në bazë të njohurive të gjertanishme në këto rrjedhje jetojnë këto lloje të peshqve: trofta e përroskave (*Salmo trutta m.faro L.*), mustaku i përroskave (*Barbus fluviatilis Ag.*), ngjala (*Anguilla vulgaris*), mlyshi (*Esox lucius*), krapuliqi, krap (*Cyprinus carpio*), perka (*Perca fluviatilis*).

Ujëtokësorët (*Amphibia*)

Në "Shar" prezentohen me llojet: Picrraku (*Salamandra maculosa*), picrraku i zi (*Salamandra atra*), tritoni i zakonshëm (*Triturus vulgaris*), thithëlopa (*Bufo bufo*), thithëlopa e gjelbër (*Bufo viridis*), gargaliqi (*Hyla arborea*), bretkoca e pyllit e kuqërremët (*Rana temporaria*), bretkoca kërcimtare (*Rana dalmatina*), bretkoca e përrenjëve (*Rana graeca*).

Zvarranikët (*Reptilia*) : breshkujza (*Emys orbicularis*), breshka tokësore (*Testudo graeca*), hardhuca e gjelber (*Lacerta viridis*), hardhuca e mureve (*Lacerta muralis*), hardhuca e përhimë (*Lacerta agilis*), gjarpri i madh i ujit (*Natrix natrix*), gjarpri i vogël i shiut (*Natrix tessellata*), nepërka (*Vipera ammodytes*), neperka e malit (*Vipera berus*), kokëzogëza (*Anguis fragilis*)

Bretkosa nga Malet e Sharrit (*Rana sp*)

Shpendët (Aves)

Shpendët e Sharrit paraqiten në të gjitha biotopet, ndërsa numri i llojeve dhe populacioneve të tyre i tejkalon të gjitha klasat e tjera të faunës me përjashtim të insekteve. Numri më i madh i llojeve të shpendëve ka përhapje të gjerë, prandaj mund të hasen në të gjitha anët e Sharrit.

Megenëse në këtë territor jeton numër i madh i shpendëve, në bazë të dispozitave të unionit ndërkombëtar mbi mbrojtjen e shpendëve, “Sharri “ duhet të mbrohet si Ornitorezervat.

Tab. Ornitofauna e Sharrit në taksonë

Rendi	Fam	Iloje
FALCONIFORMES	2	26
GALLIFORMES	1	6
CHARADRIFORMES	3	6
COLUMBIFORMES	1	5
CUCULIFORMES	1	1
STRIGIFORMES	2	8
CAPRIMULGIFORMES	1	1
APODIFORMES	1	1
CORACIFORMES	4	4
PICIFORMES	1	10
PASSERIFORMES	22	86
Gjithsej: 11	39	154

Shqiponja minjengrenese (*Buteo buteo*) dhe Lejleku i bardhë (*Ciconia ciconia*)

Gjitarët (*Mammalia*)

Fauna e gjitarëve të Sharrit është e përfaqësuar gati me të gjitha llojet të cilat jetojnë në Kosovë, si dhe ca lloje të cilat me ekologjinë e tyre janë të lidhura ekskluzivisht me biotopet e viseve të larta malore, ndërsa llojet tjera janë të përhapjes së gjerë. Kështu mund të konstatohet se Sharrin e karakterizojnë edhe lloje endemike të gjitarëve.

Insektngrënës (*Insectivora*): iriqi (*Erinaceus europeus*), urithi (*Talpa europae*), rrëmihësi i rëndomtë (*Sorex araneus*).

Brejtës (*Rodentia*): lepuri i fushës (*Lepus europaeus*), miu bizam (*Ondatra zibethica*), miu i fushës (*Arvicola terrestris*), miu i shtëpisë (*Mus musculus*), miu me vija (*Apodemus agrarius*), miu i pyllit (*Apodemus silvaticus*), gjeri i madh (*Glis glis*), gjeri i lajthive (*Muscardinus avellanarius*), ketri (*Scirius vullgaris*), qeni i verbër (*Spalax monticola*), *Cricetus vulgaris*, *Cricetus cricetus*, *Castor fiber*.

Mishngrënës (*Carnivora*): Rrëqebulli (*Lynx lynx*), ariu i murrmë (*Ursus arctos*), ujku (*Canis lupus*), dhelpra (*Canis vulpes*), macja e egër (*Felis silvestris*), baldosa (*Meles meles*), zardafi (*Martes martes*), fishnjari (*Martes foina*), lundërza (*Lutra lutra*), bukla e vogël (*Mustela nivalis*), qelbësi (*Putorius putorius*).

Jopërtypësit: derri i egër (*Sus scrofa*).

Ripërtypësit: kaprolli (*Capreolus capreolus*), dhia e egër (*Rupicapra rupicapra*).

Lakuriqët (*Chiroptera*) të cilat jetojnë në Sharr deri tani askush nuk i ka studiuar, prandaj nuk dihet numri i tyre.

Shqiponja e maleve (*Aquila chrysaetos*)

PARKU I MIRUSHES

Kanioni i Mirushës është një ndër rajonet më interesante të natyrës së Kosovës dhe shquhet me biodiversitet të pasur.

Ujëvarat e Mirushës

Flora dhe vegetacioni - është mjaft i pasur me lloje dhe bashkësi bimore e shtazore. Pjesa më e madhe e rajonit i takon bashkësisë së bungut (*Ass. Quercetum farnetto - cerris scardicum Krasniqi 1968*) që në të vërtetë është një ndër bashkësitë më të përhapura pyjore në Kosovë. Në territorin e Parkut të Mirushës gjenden 330 lloje të bimëve vaskulare, duke mos i llogaritur bimët e ulëta dhe myshqet. Nga bimët e ulëta janë evidentuar 44 specie kërpudhash të larta (makromicetesh), ndërsa në territorin e gjerë të rajonit të Mirushës janë prezentë 838 taksonë bimore të përfaqësuara me 590 lloje të bimëve vaskulare.

Veçanti e florës së rajonit të Mirushës është prania e 14 bashkësive (asociacioneve) bimore, 5 prej të cilave kanë karakter endemik, ndërsa numri i llojeve endemike është 21. Prej tyre lloji *Aristolochia merxmulleri* është lloj stenoendemik dhe deri tani në nivel botëror është konstatuar vetëm në këtë rajon në disa lokalitete relativisht të ngushta.

Fauna – Në rajonin e Mirushës janë vërejtur këto lloje të shtazëve: derri i egër (*Sus scrofa*), vjedulla (*Meles meles*), lepuri (*Lepus europaeus*), ketri (*Scirius vulgaris*), ujku (*Canis lupus*), maca e egër (*Felis silvestris*), Sqarthe (*Martes martes*), miu bizam (*Ondatra zibethica*), miu i verdhë malor (*Apodemus flavicollis*), iriqi (*Erinaceus concolor L.*), breshka e tokës (*Testudo sp.*), gjarpëri helmues i gurit (*Vipera amodytes*). etj. Përgjatë rrjedhës së lumit Mirusha ekzistojnë kushte të volitshme për jetën e ujëtokësorëve dhe peshqve.

PARKU GËRMIA

Në saje të pozitës gjeografike, veçorive gjeologjike, pedologjike, kushteve klimatike, masivi malor i Gërmisë është mjaftë i pasur si në pikëpamje floristike, vegetative dhe faunistike.

Nga hulumtimet e deritashme janë të evidencuara *610 lloje të florës vaskulare* të grumbulluara në 82 familje dhe *83 lloje kërpudhash* duke mos llogaritur taksonet e barërave të këqija, atyre ruderalet dhe bimëve tjera të ulëta. Prej tyre 5 lloje janë endemike dhe 12 lloje mjekësore.

Vegjetacionin pyjor të Gërmisë e përbëjnë *4 bashkësi pyjore: Bashkësia e shpardhit dhe qarrit (prej 600- 700 m lartësi mbidetare), bashkësia e bungut dhe shkozës (800 m), bashkësia e bungut (820- 870 m) dhe bashkësia e ahut (1000 m).*

Kompleksiteti i biotopeve natyrore të Gërmisë siguron kushte për jetesën e një sërë llojesh shtazore. Sipas hulumtimeve të bëra deri më sot dhe sipas shënimeve të literaturës në regjionin e Gërmisë janë regjistruar: 5 lloje ujëtoksorësh, 7 lloje të rrëshqitësve, 19 lloje të gjitarëve dhe 30 lloje të shpendëve. Po ashtu, jetojnë edhe një numër i madh i insekteve që përbëjnë grupin më të madh të shtazëve në këtë masiv.

Ndërsa të dhënat nga terreni sot janë alarmante, flitet për zhdukjen e shumë llojeve bimore dhe shtazore.

Parku i Gërmisë

*E përgatiti: **Mr.sc. Qenan Maxhuni**
Zyrtar për biodiversitet
AKMM/IKMN*